

Examining Mechanisms for Suppressing Terrorist Crimes in Measure of International Anti-Terrorist Standards

Peyman Namamian

Associate Professor of Criminal Law and Criminology, Faculty of Administrative Sciences and Economics,
Arak University, Arak, Iran. E-mail: p_namamian1512@yahoo.com

Abstract

Over the past decades, despite the adoption of numerous instruments and extensive global cooperation to combat terrorist crimes, there remains a conspicuous absence of comprehensive legal, technical, and operational mechanisms for addressing terrorism in all its diverse dimensions. Although states are legally obliged to undertake extensive legislative and executive measures, in practice, no meaningful action reflecting their genuine commitment and political will is evident.

Undoubtedly, the most crucial step in confronting terrorist crimes lies in the proper implementation of legal standards, regulations, and, in particular, international conventions—both at the national and international levels. However, due to the highly contentious nature and deeply ideological orientation of the issue, the suppression of terrorist crimes under international law has proven to be particularly challenging.

Moreover, treaty law, owing to its focus on specific aspects of terrorist crimes, has not succeeded in ensuring the broadest possible suppression of terrorism. The very nature of such crimes necessitates robust international cooperation if their eradication is to be both effective and efficient. In this regard, international courts—through appropriate support—could serve as effective mechanisms; indeed, by virtue of their transparency and commitment to universally respected legal principles, they have the potential to become credible and reliable instruments in the fight against terrorism.

Keywords: International Crimes, Terrorist Crimes, International Peace and Security, Anti-Terrorist Conventions, International Criminalization.

محک سازوکارهای سرکوب جرایم تروریستی در سنجهی موازین بین المللی ضد تروریستی*

پیمان نامامیان

دانشیار، دانشکده علوم اداری و اقتصادی، دانشگاه اراک، اراک، ایران.

رایانامه نویسنده مسئول: p_namamian1512@yahoo.com

چکیده

طی دهه های اخیر ضمن تصویب اسناد متعدد و همکاری گسترده ی جهانی برای مبارزه با جرائم تروریستی، متأسفانه سازوکاری حقوقی، فنی و عملیاتی در این زمینه برای سرکوب جرائم تروریستی در کلیه ی ابعاد متنوع آن قابل ملاحظه نیست و به رغم الزام دولت ها به اقدامات گسترده ی قانونی و اجرایی، به طور عملی هیچ اقدامی که مبین تمایل و اراده ی علمی آن ها به شمار آید، به چشم نمی خورد. البته مهم ترین اقدام در جهت مواجهه با جرائم تروریستی، اجرای صحیح موازین، مقررات و به طور ویژه کنوانسیون های بین المللی است که باید در سطوح ملی و بین المللی مورد توجهی دولت ها قرار گیرد. به دلیل ماهیت مناقشه برانگیز و جهت گیری بسیار ایدئولوژیک آن، سرکوب جرائم تروریستی به طور جامع تحت حقوق بین المللی چالش برانگیز بوده است. به علاوه، حقوق معاهداتی به دلیل تأکید آن ها بر ابعاد خاصی از جرائم تروریستی، امکان سرکوب حداکثری جرائم تروریستی را در پی نداشته اند. توسعه ی صلاحیت ها اعم از ملی و جهانی و نیز افزایش همکاری بین المللی که از طریق دیوان کیفری بین المللی امکان پذیر است، موجب ایجاد ثبات و کارآیی بین المللی بیشتر در سرکوب جرائم تروریستی می شود. همین ماهیت جرائم تروریستی، در صورتی که قرار باشد به طور مؤثر و کارآمد سرکوب شود، ضرورت همکاری بین المللی را ایجاب می نماید. در ضمن، دیوان می تواند با حمایت متناسب، یک سازوکار مؤثر باشد و به ویژه به واسطه ی وجود شفافیت و تعهدش نسبت به آرمان های حقوقی مورد احترام بیشتر نظام های حقوقی ملی، می تواند یک ابزار باورپذیر و مطمئن باشد.

واژگان کلیدی: جرائم بین المللی، جرائم تروریستی، صلح و امنیت بین المللی، کنوانسیون های ضد تروریستی.

مقدمه

جرائم تروریستی، پدیده‌ی غالب عصر حاضر، علی‌رغم جهان‌شمولی و ماهیت تهدیدانگاران و منفی خود، هنوز هم تعریف مشخص و یکسانی در جامعه‌ی جهانی ندارد. با وجود این، در دو دهه‌ی اخیر، جرائم تروریستی به مثابه‌ی پدیده‌ای مجرمانه با رشد فزاینده همراه بوده است؛ ولی به‌رغم همه‌ی سعی جامعه‌ی بین‌المللی در شناسایی و مبارزه با آن، تاکنون موفقیتی در این باره حاصل نشده است و این جرم به‌گونه‌ای شدید، خطرناک و با توسل به شیوه‌های نوین در حال تکرار است؛ زیرا امروزه گروه‌های تروریستی با استفاده از تجهیزات و فناوری روز توانسته‌اند تقریباً در هر منطقه و مکانی که اراده کنند، اقدامات خود را سازماندهی کرده، به اجرا درآورند، حال آنکه به‌رغم موفقیت تروریست‌ها در جهت تطبیق خود با روند جهانی‌شدن، تلاش‌های جوامع برای مقابله با جرائم تروریستی همچنان بخشی و ملی مانده است (Schmid, 2023: 15). شاید علت این امر را می‌توان از یک سو، در عدم توافق جمعی در سطح جامعه‌ی جهانی درباره‌ی تعریف و مصادیق این جرم دانست که نمونه‌ی آشکار آن، اختلافات گسترده‌ی دولت‌ها در تدوین اساسنامه‌ی دیوان بین‌المللی کیفری راجع به جرائم تروریستی در سال ۱۹۹۹م. اشاره کرد و از سوی دیگر، در عدم توجه مناسب و مؤثر به این پدیده‌ی مجرمانه در حقوق داخلی دولت‌ها دانست؛ زیرا به‌ندرت می‌توان در مقررات داخلی دولت‌ها این جرم را به‌صورت عنوانی مستقل کیفری یافت (Rapoport, 2022: 89-92).

در راستای مفاد موازین مقرر در «کنوانسیون ملل متحد علیه جرائم سازمان‌یافته‌ی فراملی، مصوب ۲۰۰۰»، جنایات سازمان‌یافته نظیر جرائم تروریستی در راستای به‌عنوان یکی از چالش‌های مهم قرن بیست و یکم، تهدید قابل توجه و فزاینده‌ای برای امنیت ملی و بین‌المللی محسوب می‌شوند که پیامدهای ناگواری برای امنیت عمومی، سلامت عمومی، نهادهای دموکراتیک و ثبات اقتصادی در سراسر جهان دارد.

در ضمن، قطعنامه‌ی ۲۴۸۲ شورای امنیت ملل متحد ۱۹ ژوئیه ۲۰۱۹ برای افزایش فشار بر دولت‌ها برای واکنش فوری به تهدیدهای دوگانه به تصویب رسید^۱. قطعنامه‌ی ۲۴۸۲ از دولت‌های عضو درخواست می‌کند تا به آنچه «تهدید» نامشخصی جلوه می‌نماید، واکنش نشان دهند. البته می‌توان قطعنامه‌ی ۲۵۶۰ شورای امنیت طی ۲۹ دسامبر ۲۰۲۰ دائر به تهدیدهای صلح و امنیت بین‌المللی ناشی از اقدام‌های تروریستی با ابراز نگرانی شدید خود از حضور، نظام اعتقادی و اقدام‌های داعش و القاعده و حضور روزافزون وابستگان آن‌ها در سراسر جهان، با یادآوری اهمیت تعهدات دولت‌ها عضو به اساس منشور ملل متحد و تأکید بر تحریم‌ها به‌عنوان ابزار مهم تحت منشور ملل متحد در حفظ و احیای صلح و امنیت بین‌المللی از جمله حمایت از مقابله با جرائم تروریستی، را مورد ملاحظه قرار داد^۲. در ضمن شورای امنیت، قطعنامه‌های (۲۰۲۰) ۲۵۵۷، (۲۰۱۹) ۲۵۰۱، (۲۰۱۹) ۲۴۹۰، (۲۰۱۹) ۲۴۸۲، (۲۰۱۹) ۲۴۶۲،

1. United Nations Security Council, Resolution 2482 (2019).
2. United Nations Security Council, Resolution 2560 (2020).

(۲۰۱۷) ۲۳۹۶، (۲۰۱۷) ۲۳۹۵، (۲۰۱۷) ۲۳۷۹، (۲۰۱۷) ۲۳۷۰، (۲۰۱۷) ۲۳۶۸، (۲۰۱۷) ۲۳۶۱، (۲۰۱۶) ۲۳۲۲ و (۲۰۱۶) ۲۳۰۹ در خصوص تهدیدهای صلح و امنیت بین‌المللی ناشی از ارتکاب جرائم تروریستی در ابعاد و اشکال و ظواهر صادر شده‌اند.^۱

با وجود این، آنچه در رأس سیاست‌های کیفی در سطح بین‌المللی به‌منظور مقابله با جرائم تروریستی قرار گرفته است، همکاری و وحدت هنجارها و موازین قانونی و ابزارهای اجرایی آن می‌باشد. این مقاله از روش پژوهش توصیفی - تحلیلی بهره می‌برد و نگارنده بر پایه‌ی اسناد و منابع مکتوب به‌وسیله‌ی مطالعه‌ی کتابخانه‌ای بوده است و برای جمع‌آوری اطلاعات از ابزار فیش‌برداری استفاده شده است.

۱. تبیین معیارها و مؤلفه‌ها

ممنوعیت ارتکاب رفتار مجرمانه، به‌طور عادی در زمره‌ی صلاحیت قضایی ملی قرار دارد که این امر باعث پیشگیری از اشاعه‌ی جرائم عادی یا اشاعه‌ی جرائم بین‌المللی است. براساس حقوق بین‌الملل، در مواردی ارتکاب فعلی جرم شناخته می‌شود که شدت آن توجه و نگرانی بین‌المللی را برانگیزد. دادگاه نظامی ایالات متحده‌ی آمریکا در نورمبرگ درباره‌ی گروگان‌ها چنین اظهار داشت:

جرم بین‌المللی رفتاری است که به مثابه‌ی یک فعل مجرمانه مورد تأیید جهانیان بوده و چنان مسئله‌ی حادی به‌شمار می‌آید که مورد اهتمام جامعه‌ی بین‌المللی است و به دلایل معتبر، رسیدگی به آن نباید در صلاحیت انحصاری دولتی قرار گیرد که در شرایط عادی از این حق برخوردار است.^۲

به‌طور اساسی تعیین اعمالی که در گستره‌ی تعریف یادشده قرار می‌گیرد، از سوی جامعه‌ی بین‌المللی و در پرتو آخرین رخدادهای موجود در حوزه‌ی حقوق، اخلاق و عدالت کیفی در اعصار گوناگون صورت می‌پذیرد. با وجود این، عمل مجرمانه زمانی موجبات برانگیختن نگرانی بین‌المللی را فراهم می‌نماید که ضمن وجود اثرات فرامرزی، تهدیدی علیه صلح، امنیت و رفاه جهانی بوده، به نقض حقوق طبیعی یا اخلاقی منجر گردد (Lauterpacht, 1955: 46-47; Bassiouni, 1992: 753). از این رو، حقوق بین‌الملل کیفی به‌دنبال صیانت از ارزش‌های مشترکی است که از سوی جامعه‌ی بین‌المللی مورد اهتمام تلقی می‌شوند (Bassiouni, 1988: 27-28).

امروزه نقض حقوق بشر، آن هم به‌شکل نقض و تخلف شدید و خشونت‌آمیز حقوق بنیادین بشر، جرم ضدبشری و علیه صلح و امنیت بشری محسوب می‌شود (Staniforth, 2014: 35). این جرائم، اقداماتی خشونت‌آمیز است که

1 See: <https://www.un.org/securitycouncil/content/resolutions-0>

2 Re List and Others, US Military Tribunal at Nuremberg, 19 Feb 1948 (1953), 15 Ann Dig 632, 636.

متضمن نقض یا سلب حقوق اساسی افراد انسانی است. البته این‌گونه رفتارها اصول کلی حقوقی مشخصی را زیر پا نهاده، به کانون توجه و نگرانی جامعه‌ی بین‌المللی تبدیل می‌شود (Sysoev, 2017: 409-411).

با این اوصاف، هرچند لازمه‌ی جرائم بین‌المللی، وجود یک عنصر بین‌المللی است؛ ولی این امر بدین معنا نیست که فعل مجرمانه باید به‌طور فیزیکی یا مادی از مرزهای ملی عبور کند. بر همین اساس، جرائمی نظیر نسل‌کشی، جرائم جنگی و جرائم ضدبشری می‌توانند به‌طور کامل در حوزه‌ی قضایی ملی ارتکاب یابند. این جرائم اغلب به‌علت گستردگی یا خطیر بودن، عمل یا سیاست دولت را درگیر می‌کنند (ر.ک: فرهادنیا و هنجی، ۱۳۹۸: ۱۰). افزون بر این، رفتار مجرمانه نباید جنبه‌ای از صلح و امنیت را تهدید کند تا جرمی بین‌المللی قلمداد شود و همچنین، ارتکاب چنین رفتاری باعث نقض ارزش‌های اخلاقی بین‌المللی نیز می‌شود؛ بنابراین در صورت نقض ارزش‌ها و هنجارها و نیز ورود خسارت به منافع از راه ارتکاب اقدام تروریستی باید به میزان حقوق بین‌المللی، حقوق داخلی نیز جرم‌انگاری شود^۱ (Arnold, 2004: 45-48).

به‌رغم وجود کنوانسیون‌های بین‌المللی، فقدان یک تعریف گسترده و فراگیر از تروریسم، چالشی حقوقی فراهم آورده است. از سال ۱۹۶۳ جامعه‌ی بین‌المللی مجموعه‌ی جامعی از اسناد حقوقی جهانی برای جرائم تروریستی را به‌طور مفصل شرح داده است. این اسناد متشکل از ده‌ها کنوانسیون و پروتکل هستند که هر نوع عمل تروریستی قابل‌تصور را پوشش می‌دهند. این اسناد حقوقی به همراه چندین قطعنامه‌ی شورای امنیت در خصوص تروریسم، [چارچوب قانونی را] تشکیل می‌دهند. اسناد حقوقی جهانی تحت نظارت سازمان ملل متحد و سازمان‌های تخصصی آن به‌ویژه سازمان بین‌المللی هواپیمایی کشوری، سازمان بین‌المللی دریانوردی و آژانس بین‌المللی انرژی اتمی تدوین شده‌اند و پذیرای مشارکت کلیه‌ی دولت‌های عضو هستند. این اسناد مبتنی بر شناخت تروریسم بین‌المللی به‌عنوان تهدیدی برای امنیت بین‌المللی و صلح جهانی است. این کنوانسیون‌های بین‌المللی مسائلی را نظیر هواپیماربایی، نقض امنیت هوانوردی، خشونت در فرودگاه‌ها، نقض ایمنی کشتیرانی دریایی، نقض ایمنی سکوها‌ی ثابت واقع در فلات قاره، گروگان‌گیری و ربایش دیپلمات‌ها، تصرف و مالکیت غیرقانونی مواد هسته‌ای و پرتوزا، بمب‌گذاری تروریستی، تأمین مالی جرائم تروریستی، کسب، تحصیل و استعمال موارد هسته‌ای و پرتوزا به‌عنوان جرائم تروریستی هسته‌ای، رفتار غیرقانونی علیه هواپیمایی کشوری و هواپیما، موردنظر قرار داده‌اند.

کنوانسیون‌ها، در زمره‌ی سایر موارد تعهداتی را برای دولت‌های عضو معاهده از نظر به‌کار بستن معیارهای حقوق کیفری ماهوی و حقوق کیفری شکلی برای جرائم تروریستی و معیارهای اجرایی در قبال آن به بار می‌آورند. هدف

۱. جرایم تروریستی وفق کنوانسیون‌های بین‌المللی در چهارچوب حقوق کیفری ملی قرار گرفته و از اهمیت بین‌المللی برخوردارند. دولت‌ها علاوه بر تعهدات معاهداتی ناشی از پذیرش کنوانسیون‌های بین‌المللی ضدتروریستی و چندین تعهد الزام‌آور حقوقی ناشی از قطعنامه‌های شورای امنیت، به موجب شاخه‌های حقوق بین‌الملل دارای تعهدات حقوقی هستند.

آن حصول اطمینان از آن است که متخصصین امر عدالت کیفری مجهز به سازوکارهایی مؤثر برای پیشگیری و مجازات قانونی جرائم تروریستی می‌باشند

البته کنوانسیون‌های بین‌المللی، جرائم تروریستی را به‌عنوان جرم تحت حقوق بین‌المللی تعریف نمی‌کنند، بلکه فقط تعهدی را بر دولت‌های عضو کنوانسیون وارد می‌کنند تا جرائم مورد بحث را به‌موجب قانون داخلی خود جرم‌انگاری اعلام کنند^۱.

۲. چارچوب و تعهدهای حقوقی

به‌موازات اقدامات مجمع عمومی و شورای امنیت در قبال جرائم تروریستی، کنوانسیون‌های بین‌المللی متعدد برای سرکوب و تعیین چارچوب حقوقی و قانونی الزام‌آور وضع و تصویب شده‌اند. البته جرم‌انگاری مؤثر رفتارهای گوناگون مرتبط با جرائم تروریستی پیش‌نیاز مداخله‌ی دستگاه عدالت کیفری است. کیفری‌سازی نه‌تنها یک تعهد حقوقی برای دولت‌های عضو کنوانسیون‌های بین‌المللی ضد تروریستی قلمداد می‌شود، بلکه پیش‌نیاز همکاری بین‌المللی مؤثر نیز است. کنوانسیون‌های بین‌المللی ضد تروریستی جرم‌انگاری برخی از رفتارهای تحت نظم خود را الزامی کرده‌اند. این جرائم در پنج طبقه شامل، «جرائم مرتبط با هوابرد غیرنظامی»، «جرائم مبتنی بر جایگاه و مقام قربانی»، «جرائم مرتبط با مواد خطرناک»، «جرائم مرتبط با کشتی‌ها، سکوها‌ی ثابت و تأسیسات بندری» و «جرائم مرتبط با تأمین مالی جرائم تروریستی» تقسیم می‌شوند.

«کنوانسیون راجع به جرائم و دیگر اعمال ارتكابی در داخل هواپیما» که در سال ۱۹۶۳م. در توکیو پذیرفته شد، نخستین معاهده‌ی بین‌المللی ضد جرائم تروریستی شناخته شده است. پنج معاهده‌ی دیگر در دهه‌ی هفتاد پذیرفته شدند که عبارت‌اند از: «کنوانسیون راجع به سرکوب تصرف غیرقانونی هواپیما»، «کنوانسیون راجع به سرکوب اعمال غیرقانونی بر ضد ایمنی هواپیمایی کشوری»، «کنوانسیون جلوگیری و مجازات جرائم علیه اشخاص تحت حمایت بین‌المللی از جمله نمایندگان دیپلماتیک»، «کنوانسیون بین‌المللی بر ضد گروگان‌گیری» و «کنوانسیون حفاظت فیزیکی از مواد هسته‌ای».

سه معاهده در سال ۱۹۸۸م. پذیرفته شده است که عبارت‌اند از: «کنوانسیون سرکوب اعمال غیرقانونی بر ضد ایمنی کشتیرانی دریایی»، «پروتکل سرکوب اعمال غیرقانونی بر ضد ایمنی سکوها‌ی ثابت مستقر در فلات قاره» و

۱. علی‌رغم عدم دارا بودن معیار حقوقی جرایم تروریستی در جهان امروزی (کیخا و امیرمحمدی، ۱۳۹۶: ۱۱۱) و مواجه بودن با چالش‌های امنیتی (اشرف‌الدین، حاجی‌تبارفیروزجائی و احسانپور، ۱۴۰۰: ۲۴۳)، جامعه بین‌المللی به دلایل عقیدتی یا سیاسی تاکنون نتوانسته به اجماعی در قبال جرایم تروریستی دست یابد و این موضوع همواره به‌عنوان یکی از مشکلات موجود در سرکوب این پدیده مطرح گردیده است. این پدیده به سبب پیوند آن با فناوری‌های نوین ضمن تبدیل به یک چالش راهبردی، سبب شده است گروه‌های کوچک اما با ساختارهای پیچیده را به بازیگران برجسته در گستره بین‌المللی مبدل سازد. امروزه خطر جرایم تروریستی در اشکال و سطوح مختلف تمام کشورها و نظام‌های سیاسی جهان را در معرض خطر قرار داده و هیچ سرزمینی از تهدید آن در امان نیست (صمدی و علمیار، ۱۴۰۰: ۹۳).

«پروتکل سرکوب اعمال غیرقانونی خشونت در فرودگاه‌های در خدمت هواپیمایی بین‌المللی کشوری» الحاقی به کنوانسیون راجع به سرکوب اعمال غیرقانونی بر ضد ایمنی هواپیمایی کشوری. دهه‌ی ۹۰ شاید پذیرش «کنوانسیون بین‌المللی نشانه‌گذاری مواد منفجره‌ی پلاستیکی به منظور ردیابی بعدی»، «کنوانسیون بین‌المللی راجع به سرکوب بمب‌گذاری‌های تروریستی» و «کنوانسیون بین‌المللی راجع به سرکوب تأمین مالی تروریسم» بود. جدیدترین الحاقی، کنوانسیون بین‌المللی راجع به سرکوب اعمال تروریسم هسته‌ای است که در سیزدهم آوریل ۲۰۰۵ م. به‌وسیله‌ی مجمع عمومی سازمان ملل به تصویب رسید.^۱

رویکردی قابل‌ملاحظه است تا این کنوانسیون‌ها به‌منزله‌ی تثبیت‌کننده‌ی نوعی مجموعه‌ی مقررات رو به تکامل از نظر جرائم تروریستی شناخته شوند. مهم‌ترین شاهد این روند و گرایش، کنوانسیون بین‌المللی ۱۹۹۹ م. راجع به سرکوب تأمین مالی تروریسم است که مقرر می‌دارد:

اهدای کمک مالی یا جمع‌آوری کمک مالی با این قصد که باید به‌طور کامل یا نسبی در موارد زیر مصرف بشوند یا با آگاهی از اینکه در موارد زیر مصرف خواهند شد، جرم محسوب می‌شود: الف) عملی که یک جرم را در چهارچوب کنوانسیون‌ها و به‌صورتی که در کنوانسیون فهرست‌شده در پیوست تعریف‌شده، شکل بدهد.^۲

وظیفه‌ی دولت‌های عضو کنوانسیون از نظر جرم تأمین مالی فعالیت‌های تعریف‌شده در کنوانسیون‌های فهرستی، در پیوست جدا از تصویب آن‌هاست. البته این موضوع به دولت‌هایی که طرف یکی از کنوانسیون‌ها یا چند کنوانسیون فهرست‌شده نیستند، اجازه می‌دهد تا اقداماتی را به عمل آورند که چهارچوب تعهدات‌شان به‌موجب کنوانسیون ۱۹۹۹ را از نظر تأمین مالی فعالیت‌هایی محدود می‌کند که به‌وسیله‌ی هر معاهده‌ی تصویب‌نشده، ممنوع شده‌اند^۳ (قریبی، طباطبایی و کیوان‌حسینی، ۱۴۰۱: ۷۴۲-۷۳۹). البته برخی اذعان می‌دارند که در تأمین مالی جرائم تروریستی تهیه یا جمع‌آوری وجوه یا اموال جهت ارائه به افراد تروریست یا سازمان‌های تروریستی می‌تواند با منشأ قانونی و کمک‌های مردمی باشد. بنابراین، مقصد تأمین مالی است و نه منشأ آن و سهل‌گیری در منشأ به همراه کنترل مقصد (و نه صرف کنکاش در قصد شهروندان) می‌تواند برنامه‌ای برای پشتیبانی از تأمین مالی جمعی در جامعه برای بارور ساختن ایده‌ها همراه با مهار تأمین مالی جرائم تروریستی باشد (عسگری‌مروت، عالی‌پور، مهرنوش و بهرامی‌گرو، ۱۳۹۹: ۱۲۹).

طی سال ۲۰۰۲ م. سازمان کشورهای آمریکایی یک معاهده‌ی ثانوی علیه جرائم تروریستی را پذیرفت که از همان رویکرد استفاده می‌کند. کنوانسیون آمریکایی ضد تروریسم، مجموعه‌ای از تعهدات را برای دولت‌های عضو از نظر

۱. لازم به ذکر است این معاهده‌ها به‌طور تقریبی حدود پنجاه جرم را تعریف می‌کنند که عبارت‌اند از: ده جرم علیه ایمنی هواپیمایی کشوری، شانزده جرم علیه کشتیرانی یا سکوها‌ی مستقر در فلات قاره، دوازده جرم علیه اشخاص، هفت جرم مشتمل بر استفاده، مالکیت یا تهدید به استفاده از بمب یا مواد هسته‌ای و دو جرم درباره تأمین مالی جرایم تروریستی.

۲. Article 2 (1) (b) Contains a General Provision Concerning other Terrorist Acts, Below.

۳. Article 2 (2).

جرایم تعریف‌شده در ده معاهده مقرر می‌دارد: کنوانسیون ۱۹۹۹م. سرکوب تأمین مالی تروریسم و نه معاهده‌ی بین‌المللی فهرست‌شده در پیوست آن^۱.

کنوانسیون اروپایی مبارزه با تروریسم ۱۹۷۷م. اصلاحی توسط پروتکل سال ۲۰۰۳م.، ضمن به‌کارگیری رویکردی مشابه، مجموعه‌ای از تعهدات را مرتبط با اقدامات تروریستی مندرج در ده معاهده‌ی بین‌المللی مقرر می‌دارد. قطعنامه‌ی ۱۵۶۶م. شورای امنیت سازمان ملل نیز ایده‌ی مزبور را ذیل حمایت قرار داده است که جرایم مقرر در کنوانسیون‌های بین‌المللی موجود، بخشی از مجموعه قوانین مربوط به جرایم تروریستی را تشکیل می‌دهند^۲. تعهد اصلی مقرر در کنوانسیون‌های بین‌المللی ضد تروریستی، گنجاندن جرایم مقرر در معاهده‌ی موردنظر حقوق کیفری داخلی و مجازات‌پذیر کردن آن‌ها به‌وسیله‌ی احکامی است که شدت جرم را منعکس می‌کنند. دولت‌های عضو کنوانسیون‌های مزبور نیز توافق کرده‌اند در ایجاد «صلاحیت قضایی جهانی» در مورد این جرایم مشارکت داشته باشند؛ یعنی به‌کارگیری اقدامات لازم برای دادن صلاحیت قضاوت بسیار گسترده به محاکم درباره‌ی جرایم مورد بحث، صلاحیت قضایی مبتنی بر درون‌مرزی بودن، صلاحیت قضایی مبتنی بر ملیت مجرم و قربانیان و - طبق بیشتر کنوانسیون‌ها - صلاحیت قضایی مبتنی بر حضور محض فرد مظنون در قلمرو کشور را شامل می‌شود. علاوه بر این، آن‌ها تعهد نسبت به استرداد هر مجرم فراری مظنون را که در خاک کشورشان حضور دارد و یا نسبت به شروع جلسه‌های دادرسی کیفری علیه آن‌ها را پذیرفته‌اند (دونل، ۱۳۹۱: ۱۲۲-۱۲۳).

وفق مقررات موجود در کنوانسیون بین‌المللی بر ضد گروگان‌گیری، کنوانسیون حفاظت فیزیکی از مواد هسته‌ای و کنوانسیون سرکوب اعمال غیرقانونی بر ضد ایمنی کشتیرانی دریایی، مقررات مشابهی یافت می‌شود.^۳ کنوانسیون بین‌المللی راجع به سرکوب بمب‌گذاری‌های تروریستی و کنوانسیون بین‌المللی راجع به سرکوب تأمین مالی تروریسم، دارای الگوی جامع ذیل‌اند:

هر شخصی که بازداشت‌شده یا اقدامات دیگری در رابطه با او اخذ شده یا دادرسی‌هایی براساس این معاهده (کنوانسیون) در رابطه با او در دست اجرا باشد، از حق تضمین‌شده‌ی رفتار منصفانه برخوردار خواهد بود؛ از جمله برخورداری از تمام حقوق و ضمانت‌ها براساس حقوق ملی که آن شخص در قلمرو سرزمینی آن حضور دارد و قواعد کاربردپذیر حقوق بین‌الملل از جمله حقوق بشر بین‌المللی^۴.

1. Article 2 (1). (Article 2 (2), like Article 2(2) of the Convention Against the Financing of Terrorism, Allows Reservations with Regard to the Crimes Defined in Ungratified Treaties).

2. Operative Paragraph 2.

3. Articles 8(2), 12 and 10 (2), Respectively.

4. Article 14 and 17, Respectively.

بسیاری از این کنوانسیون‌ها، حق بازداشتی فرد خارجی را برای داشتن ارتباط و در بعضی موارد، ملاقات با وکیل یا مشاور حقوقی‌اش به رسمیت می‌شناسند. این حق نیز مثل حق محاکمه و رویه‌ی قضایی، با واژه‌های کاربردپذیری در کنوانسیون‌های جدید بیان می‌شود. کنوانسیون بین‌المللی راجع به سرکوب بمب‌گذاری‌های تروریستی و کنوانسیون بین‌المللی راجع به سرکوب تأمین مالی تروریسم، تصریح کرده‌اند که فرد بازداشتی می‌تواند از حق خود برای تماس با مشاور حقوقی اطلاع یابد.^۱ کنوانسیون بین‌المللی بر ضد گروگان‌گیری نیز طی مقرره‌ی مهمی در فحوا، اصل عدم استرداد یا انتقال اجباری را تصدیق می‌کند که نقطه‌ی عطفی در حقوق پناهندگی بین‌المللی است.^۲ کنوانسیون بین‌المللی راجع به سرکوب بمب‌گذاری‌های تروریستی و کنوانسیون بین‌المللی راجع به سرکوب تأمین مالی تروریسم، نه تنها اصل مزبور را به رسمیت می‌شناسند، بلکه آن را برای همکاری دوجانبه گسترش می‌دهند.^۳

کنوانسیون‌های جدید نیز مقرره‌ای را در بردارند که به‌طور عملی روش‌های موسوم به «استرداد» و «استرداد غیرعادی یا فوق‌العاده» را که رابطه‌اش با شکنجه، محرومیت از دسترسی به دادگاه‌های ذی‌صلاح، بازداشت ابلاغ‌نشده و دیگر تخلفات از حقوق بشر ثابت شده، ممنوع کرده است (ر.ک: بزرگمهری و کیارستمی، ۱۳۹۶: ۱۴۸-۱۴۵). ماده‌ی (۱) ۱۳ کنوانسیون بین‌المللی راجع به سرکوب بمب‌گذاری‌های تروریستی تصریح کرده است:

کسی که در قلمرو سرزمینی یک دولت، عضو تحت بازداشت یا در حال گذراندن حکم خود باشد و یک کشور عضو دیگر درخواست حضور وی را به‌منظور شهادت دادن، شناسایی یا همکاری در به دست آوردن شواهد و مدارک برای بازجویی یا محاکمه‌ی جرائم مقرر در این کنوانسیون تسلیم نماید، در صورت اجابت شرایط زیر می‌تواند به دولت دوم منتقل شود: الف) شخص آزادانه رضایت آگاهانه به این کار بدهد؛ ب) مقامات ذی‌صلاح هر دو دولت پیرو چنین شرایطی آن‌طور که صلاح می‌دانند، به توافق برسند.

به‌طور اساسی ماده‌ی (۱) ۱۶ کنوانسیون بین‌المللی راجع به سرکوب تأمین مالی تروریسم و ماده‌ی (۱) ۱۷ کنوانسیون بین‌المللی راجع به سرکوب اعمال تروریسم هسته‌ای، یکسان‌اند. البته کنوانسیون اخیر مقرر کرده است که یک زندانی باید از نظر انتقال به کشور دیگر، آزادانه رضایت بدهد.

از آنجا که کنوانسیون‌ها مرتبط با جرائم تروریستی اصولاً برای مبارزه با جرائم تروریستی بین‌المللی به تفصیل بیان شده‌اند، حیطة‌ی عمل آن‌ها عموماً به اعمالی اختصاص دارد که یک بُعد بین‌المللی دارند. کنوانسیون راجع به سرکوب اعمال غیرقانونی بر ضد ایمنی هوایمایی کشوری، اکیداً فقط برای پروازها و فرودگاه‌های بین‌المللی به کار

۱. Articles 7(3) and 9(2).

۲. ماده (۱) ۹؛ این بند رهایی‌بخش از ماده ۵ کنوانسیون اروپایی سرکوب تروریسم (۱۹۷۷) الهام گرفته شده است.

۳. Article 12 of The Convention Against Terrorist Bombings is Substantially Identical.

گرفته می‌شوند. کنوانسیون ناوبری دریایی شامل مقرره‌ای است که تنها برای اعمال تأثیرگذار بر کشتی‌های زمان‌بندی‌شده برای سفر در آب‌های بین‌المللی کاربرد دارد.

مقررات کنوانسیون جلوگیری و مجازات جرائم علیه اشخاص تحت حمایت بین‌المللی از جمله نمایندگان دیپلماتیک فقط زمانی کاربردپذیر است که اشخاص ذیل شمول آن در خارج از کشور خود باشند^۱. افراد دیگری که به‌وسیله‌ی این معاهده مصون شده‌اند، عبارت‌اند از: کارکنان دیپلماتیک و کارمندان دولتی بین‌المللی در حال مأموریت و اعضای خانواده‌ی آن‌ها^۲. ماده‌ی ۱۳ از کنوانسیون بین‌المللی بر ضد گروگان‌گیری مشخص کرده است که این کنوانسیون در جایی که جرم در قلمرو سرزمینی دولت واقع شود و گروگان و فرد مجرم اتهامی اتباع آن کشور باشند و مجرم در قلمرو سرزمینی آن دولت یافت شود، کاربردی نخواهد داشت.

به‌طور اساسی ماده‌ی ۳ کنوانسیون بین‌المللی راجع به سرکوب بمب‌گذاری‌های تروریستی و ماده‌ی ۳ کنوانسیون بین‌المللی راجع به سرکوب تأمین مالی تروریسم، زبان مشابهی را به‌کار برده‌اند که با استثنای خاصی دنبال می‌شوند؛ از جمله، یک استثنا به استرداد افراد متهمی که به خارج فرار کرده‌اند، مربوط می‌شود. تنها کنوانسیون‌هایی که به‌طور کلی برای جرائم ارتكابی به‌وسیله‌ی تبعه‌ی یک دولت در قلمرو سرزمینی همان دولت کاربردپذیرند، کنوانسیون حفاظت فیزیکی از مواد هسته‌ای و پروتکل سرکوب اعمال غیرقانونی بر ضد ایمنی سکوها‌ی ثابت مستقر در فلات قاره‌اند^۳. مقررات کنوانسیون حفاظت فیزیکی از مواد هسته‌ای که سرقت چنین موادی را جرم می‌دانند، استثنا هستند؛ ولی خطرات ذاتی در سوءاستفاده از مواد هسته‌ای، به‌گونه‌ای‌اند که می‌توان فرض کرد تهدید جان در همه‌ی اعمالی که در این معاهده کیفری شناخته شده‌اند، ذاتی‌اند. مقرره‌ای از کنوانسیون بین‌المللی راجع به سرکوب تأمین مالی تروریسم که تأمین مالی به اعمالی به‌جز اعمال جرم‌انگاری شده به‌وسیله‌ی کنوانسیون‌های قبلی را کیفری می‌داند، تنها برای اعمالی کاربرد دارد که تهدیدی برای زندگی در بر دارند^۴. استثنای اصلی این قاعده، کنوانسیون ضد بمب‌گذاری‌های تروریستی است که استفاده از مواد منفجره و دیگر ادوات مرگبار علیه اماکن عمومی و زیرساخت‌ها با نیت ایجاد ویرانی شدید یا ضرر اقتصادی کلان را کیفری و جرم می‌داند^۵.

کنوانسیون راجع به سرکوب اعمال غیرقانونی بر ضد ایمنی هواپیمایی کشوری و کنوانسیون سرکوب اعمال غیرقانونی بر ضد ایمنی کشتیرانی دریایی، اعمال خاص را بدون هیچ شرط خاصی از نظر قصد خاص ارتكاب عمل،

۱. Article 1(a).

۲. ماده (ب) ۱ کنوانسیون امتیازات و مصونیت‌های اسناد سازمان ملل و اسناد مشابه که به‌طور تلویحی به کنوانسیون ژنو در مورد روابط دیپلماتیک اشاره می‌کند و همچنین، حقوق بین‌الملل عرفی درباره مصونیت دیپلماتیک.

۳. به ترتیب مواد ۲(۱) و ۲(۲)؛ «مقررات کیفری این اسناد برای اعمال ارتكابی توسط یک تبعه در داخل خاک کشور، صرف نظر از ملیت قربانی، کاربردپذیر است. بیشتر این جرایم مستلزم صدمه‌زدن به یک شخص نمی‌باشند».

۴. Article 2(1) (b).

۵. ماده (ب) ۱ پروتکل سرکوب اعمال غیرقانونی خشونت در فرودگاه‌های در خدمت هواپیمایی بین‌المللی کشوری تخریب کامل یا نسبی یک فرودگاه یا یک هواپیمای اشغال‌نشده را کیفری اعلام کرده است.

کیفری می‌دانند. در مقابل، انگیزه عنصر کلیدی تنها عملی است که به وسیله‌ی کنوانسیون بین‌المللی بر ضد گروگان‌گیری جرم‌انگاری شده است و ماده‌ی (۱) آن تصریح می‌دارد:

هرکس شخص دیگری را زورگیری یا توقیف و تهدید به مرگ یا صدمه‌ی جانی کند، یا همچنان به توقیف او ادامه دهد (که از اینجا به بعد گروگان خوانده می‌شود)، تا شخص ثالث یعنی یک کشور، یک سازمان میان‌دولتی بین‌المللی، یک شخص حقیقی یا حقوقی، یا گروهی از افراد را وادار به انجام یا عدم انجام کاری کند که شرط صریح یا ضمنی آزاد کردن گروگان باشد، در چارچوب فحواپی این کنوانسیون مرتکب جرم گروگان‌گیری شده است. به‌عنوان نمونه، کنوانسیون حفاظت فیزیکی از مواد هسته‌ای، به‌طور آشکار سرقت این مواد و تهدید به استفاده از آن‌ها را کیفری می‌داند؛ ولی تهدید به سرقت مواد هسته‌ای را تنها زمانی جرم و کیفری می‌داند که نیت وادار کردن یک شخص حقیقی یا حقوقی، یک سازمان بین‌المللی یا یک کشور به انجام کاری یا عدم انجام کاری وجود داشته باشد.^۱

کنوانسیون ناوبری دریایی و پروتکل سکوه‌ای واقع در فلات قاره نیز اعمال خشونت‌آمیز را بدون هیچ شرطی در رابطه با قصد آن، کیفری می‌دانند؛ ولی تهدیدها را زمانی در نظام حقوقی خود ضمیمه می‌کنند که با نیت خاص برای وادار کردن یک شخص حقیقی یا حقوقی به انجام یا عدم انجام کاری، صورت گرفته باشند.^۲

کنوانسیون بین‌المللی راجع به سرکوب بمب‌گذاری‌های تروریستی، اهدای کمک مالی یا جمع‌آوری اعانه برای حمایت از هر عمل دیگر که برای ایجاد مرگ یا صدمه‌ی بدنی جدی را زمانی که هدف چنین عملی ذاتاً یا در بافت آن، مرعوب ساختن گروهی از مردم یا وادار کردن یک دولت و یا یک سازمان بین‌المللی به انجام یا عدم انجام کاری باشد، کیفری می‌داند.^۳ این امر نشانگر نقطه‌ی عطفی در توسعه‌ی حقوق بین‌الملل در مورد جرائم تروریستی است؛ زیرا نخستین مقرره‌ی کنوانسیون‌هایی است که به «هدف جرائم تروریستی» به‌صورتی که در حقوق بین‌المللی بشردوستانه مشخص شده است (یعنی مرعوب ساختن مردم)، اشاره می‌کند. این معاهده برخلاف برخی کنوانسیون‌های پیشین، اعمال منظور شده برای باج‌گیری از اشخاص حقیقی یا شرکت‌ها را جرم نمی‌داند. این محدودیت به متمایز کردن جرائم تروریستی از جرم عادی و تأکید بر منحصر به فرد بودن تهدیدی که بر صلح و امنیت تحمیل می‌کند، کمک خواهد کرد (همان).

کنوانسیون‌های قدیمی‌تر در اصل از غیرنظامیان و اموال آن‌ها حمایت می‌کنند. کنوانسیون راجع به سرکوب تصرف غیرقانونی هواپیما و کنوانسیون راجع به سرکوب اعمال غیرقانونی بر ضد ایمنی هواپیمایی کشوری، با قید تأکیدی

1. Article 7(1)(a), (b), (c) and (d) (i) and 7 (1) (d) (i), Respectively.
2. Article 2(c) and 2(2)(c), Respectively.
3. Article 2(1)(b).

تصریح کرده‌اند که برای هواپیماهای نظامی، پلیس و گمرکی، کاربردپذیر نیستند و حیطةی کاربری پروتکل سرکوب اعمال غیرقانونی خشونت در فرودگاه‌های در خدمت هواپیمایی بین‌المللی کشوری، به فرودگاه‌هایی که در خدمت هواپیمایی غیرنظامی بین‌المللی‌اند، محدود می‌باشد.^۱ کنوانسیون سرکوب اعمال غیرقانونی بر ضد ایمنی کشتیرانی دریایی، مقررهای دارد که اکیداً کاربری آن را برای کشتی‌های جنگی، پلیس و گمرکی ممنوع می‌کند و پروتکل سرکوب اعمال غیرقانونی بر ضد ایمنی سکوهاى ثابت مستقر در فلات قاره، به‌طور انحصاری برای سکوهاى واقع در فلات قاره کاربری دارد که برای اهداف اقتصادی استفاده می‌شود.^۲

کنوانسیون جلوگیری و مجازات جرائم علیه اشخاص تحت حمایت بین‌المللی، از جمله نمایندگان دیپلماتیک فقط از گروه بسیار محدودی از کارکنان نظامی حمایت می‌کند؛ یعنی از افرادی که مشاغل دیپلماتیک دارند یا در سازمان‌های بین‌المللی خدمت می‌کنند. مقررات راجع به کنوانسیون حفاظت فیزیکی از مواد هسته‌ای که انتشار یا تهدید به استفاده از مواد هسته‌ای علیه انسان‌ها یا اموال آن‌ها را جرم‌انگاری نموده، استثنا هستند. این معاهده فقط برای ماده‌ی هسته‌ای مقرر شده است و برای مصارف صلح‌آمیز غیرنظامی کاربرد دارد؛ ولی هیچ تفاوتی میان ماهیت نظامی یا غیرنظامی اشخاص یا تأسیسات هدف‌گیری یا تهدیدشده قائل نمی‌شود.^۳

با عنایت به افزایش نگرانی‌های ناشی از اقدامات ناقض امنیت هواپیمایی، عدم اثربخشی راهبردهای مقرر در کنوانسیون‌های پیشین بین‌المللی ضد تروریستی و نیز بهبود وضعیت فوق، طی برگزاری کنفرانسی در چین موسوم به «کنفرانس دیپلماتیک پکن» در دهم سپتامبر سال ۲۰۱۰، دو سند تحت عناوین «کنوانسیون پکن راجع به سرکوب اقدامات غیرقانونی علیه هواپیمایی کشوری» و «پروتکل الحاقی پکن به کنوانسیون راجع به سرکوب تصرف غیرقانونی هواپیما» در راستای تقویت چارچوب حقوقی مقابله با جرائم تروریستی، و نیز تسهیل تعقیب و استرداد تروریست‌ها به تصویب رسید.

کنوانسیون پکن و پروتکل الحاقی آن، دارای ویژگی متمایزکننده‌ای نسبت به کنوانسیون‌های پیشین برجسته می‌سازد، آن است که پایه و اساس آن واکنش به تهدیدات امنیتی جدید و نوظهور است. اسناد مصوب در پکن نحوه‌ی استفاده از هواپیمای کشوری را به‌عنوان سلاح و نحوه‌ی استفاده از مواد خطرناک برای حمله به هواپیما و سایر اهداف زمینی را نیز جرم‌انگاری کرده‌اند. نقل‌وانتقال غیرقانونی سلاح‌های بیولوژیک، شیمیایی و هسته‌ای و مواد مربوطه بر اساس آن‌ها جرم‌انگاری می‌شود. علاوه بر این، هدایت‌کنندگان و سازمان‌دهندگان حمله به هواپیماها و فرودگاه‌ها هیچ پناهگاه امنی نخواهند داشت. تهدید هواپیمایی کشوری منجر به واکنش کیفی نیز می‌شود. البته کنوانسیون به‌طور خاص نیز تهدید حمله‌ی سایبری به هواپیمایی را تحت نظر قرار داده است.

۱. Article 3(2), 4(1) and 1, Respectively

۲. Article 2(1)(a) and (b) and Article 1(3), Respectively.

۳. Article 2 and 7(1)(a)(e) and (i), Respectively.

علاوه بر این، مهم‌ترین دستاوردهای کنوانسیون پکن را می‌توان خلاصه کرد در جرم‌انگاری از تهدید کردن دیگران برای ارتکاب هرگونه اقدام مجرمانه علیه امنیت پرواز یا فراهم کردن وضعیتی برای افراد تا چنین تهدیدهایی را دریافت کنند، هرگونه تبانی در ارتکاب اعمال مجرمانه، جرائم تروریستی دیجیتالی^۱ علیه تأسیسات هوانوردی بین‌المللی، مسئولیت حقوقی و کیفری مؤسسات مالی که به «بند القاعده» معروف شده است، همکاری کردن با متهم برای گریختن از تحقیقات قضایی و تعقیب کیفری، توافق با دیگران برای ارتکاب عمل مجرمانه، صرف‌نظر از اینکه جرم تروریستی واقعاً ارتکاب یابد یا خیر. در نتیجه، کنوانسیون پکن توانست تا حد زیادی ضعف‌ها و کاستی‌های کنوانسیون‌های سابق را برای مقابله با مداخلات غیرقانونی علیه هواپیمایی کشوری بین‌المللی کاهش دهد و بستری مناسب برای گسترش همکاری‌های چندجانبه‌ای بین‌المللی فراهم آورد (شناسایی، ۱۳۹۹: ۸۷).

در ضمن، کنوانسیون پکن و پروتکل الحاقی آن، با التزام دولت‌های عضو به جرم‌انگاری تهدیدهای نوین و نوظهور برای امنیت ارتقای امنیت هواپیمایی کشوری از جمله استفاده از هواپیما به‌عنوان سلاح و سازمان‌دهی، هدایت و تأمین مالی جرائم تروریستی به‌نحو مطلوبی، در صدد اعمال رویکردی کنشی در مواجهه با اقدامات غیرقانونی علیه هواپیمایی کشوری است. البته پروتکل ۲۰۱۰ پکن در تلاش است رویکردهای بازدارنده‌ی نوینی را در قبال جرم هواپیماربایی فراهم آورد؛ به‌گونه‌ای که بتوان چنین جرمی را پیش از ارتکاب به‌موقع شناسایی و کشف کرد. بنابراین، رویکردهای بازدارنده‌ی نوینی را برای مقابله با جرم هواپیماربایی فراهم آورد به‌گونه‌ای که بتوان چنین جرمی را قبل از ارتکاب به‌موقع شناسایی و کشف کرد (شناسایی، ۱۳۹۸: ۱۲۷).

بنابراین، کنوانسیون‌های بین‌المللی ضد جرائم تروریستی سازمان ملل متحد سعی دارند با توسعه‌ی مبنا و اساس صلاحیت قضایی کشورها در مورد جرائم تروریستی این مشکلات را مرتفع نمایند، از جمله در جایی که رابطه‌ای

۱. «جرائم تروریستی دیجیتالی» عبارت است از: «فعالیت یا حمله عمدی با انگیزه‌های سیاسی که به دنبال تأثیرگذاری بر تصمیمات دولتی و افکار عمومی جهانی است و از فضا، همانطور که می‌خواهد، در فرآیند انجام جرم تروریستی و به‌عنوان یک ابزار الکترونیکی کمکی استفاده می‌کند.» در واقع، جرائم تروریستی دیجیتالی از ارسال تصاویر برای تبدیل غیرنظامیان دیگر، به اهداف حمله، استفاده می‌کنند؛ این بدان معناست که انتشار تصاویر وحشیانه برای جمعیت غیرنظامی از طریق رسانه‌های اجتماعی با هدف گسترش وحشت در بین مردم غیرنظامی انجام می‌شود. در ضمن، دولت‌های عضو سازمان ملل متحد وفق قطعنامه ۲۳۴۱ شورای امنیت مصوب سال ۲۰۱۷ و راهبرد جهانی مبارزه با تروریسم سازمان ملل متحد، بر اهمیت همکاری چندجانبه سازمان‌های بین‌المللی، منطقه‌ای و زیرمنطقه‌ای، بخش خصوصی و جامعه مدنی در قبال تهدیدهای ناشی از جرائم تروریستی در فضای دیجیتال، تأکید کردند.

میان مجرم و کشور دستگیرکننده‌ی او وجود ندارد، مگر حضور محض مجرم فراری در قلمرو سرزمینی که وی را دستگیر می‌کند^۱ (Roele, 2022: 281-282).

۳. اجرای مؤثر موازین و قواعد

دستاورد مهم کنوانسیون‌های بین‌المللی جرائم تروریستی سازمان ملل متحد، علاوه بر جرم‌انگاری انواع گوناگونی از اقدام‌های تروریستی، غلبه بر موانع قضایی برای محاکمه‌ی جرائم مرتبط با این نوع از جرائم بوده است. از این رو، می‌توان اذعان داشت هدف اصلی کنوانسیون‌ها، ایجاد دریچه‌ای برای همکاری میان دولت‌ها و مقامات قضایی و اجرایی آن‌ها است. بنابراین، موفقیت این همکاری‌ها در گرو این امر است که تا حد ممکن تعداد بیشتری از دولت‌ها در این همکاری‌ها شرکت کنند. در غیر این صورت قواعد و مقررات این کنوانسیون‌ها، با توافقات دوجانبه و چندجانبه‌ای که در خصوص معاضدت قضایی یا استرداد مجرمین وجود دارد، تفاوت چندانی ندارد. البته به‌نظر می‌رسد چنانچه صلاحیت جهانی در چارچوب شرایط حقوقی آن اعمال گردد می‌تواند در تحقق بخشیدن به وظیفه‌ی مشترک تأمین صلح و امنیت بین‌المللی توسط جامعه‌ی بین‌المللی نقش بسزایی داشته باشد تا از این طریق نیاز کمتری به نقش‌آفرینی نهادهای سیاسی و قضایی نظیر شورای امنیت ملل متحد و دیوان بین‌المللی کیفری احساس گردد.

کشتار، مثله کردن و یا تحقیر افراد غیرنظامی و یا نابود کردن یا صدمه زدن به اهداف غیرنظامی به‌عنوان یک راهبرد در جنگ یا صلح برای نیل به اهداف خاصی که انگیزه‌ای سیاسی، ایدئولوژیکی یا مذهبی دارند، یک جرم شنیع است و هرگز نباید بدون مجازات بماند؛ حال ارتباطی ندارد که یک نفر در هر شرایط خاصی با ایدئولوژی‌ها یا آرمان‌هایی که مرتکبان جرم را به سوی استیصال و یأس بی‌پایان سوق داده‌اند، چگونه همدلی می‌کند. با وجود این، تجربه گواه این واقعیت است که عدالت‌گستری تلافی‌جویانه در بهترین شرایط، چیزی نیست، مگر یک حامی ضعیف در نبرد با جرائم تروریستی. حتی مصمم‌ترین تلاش‌ها برای پیشگیری و سرکوب جرائم تروریستی از راه اجرای قانون یا مداخله‌ی مسلحانه محکوم به شکست هستند. محکومیت و مجازات مرتکبان خشونت ترور (رعب و وحشت) باعث درماندگی و انزجار اذهان قربانیان و در میان کسانی می‌شود که امیال و آرزوهای مشترکی دارند که

۱. مقررات قضایی فوق در یک چارچوب بسیار گسترده شکل می‌گیرند و برای به حداکثر رساندن امکانات محاکمه جرایم تروریستی منظور شده که از طریق موارد ذیل صورت می‌پذیرد: الف- با تضمین اینکه جرایم مربوطه در مقررات کیفری داخلی گنجانده، شده‌اند؛ ب- با اطمینان یافتن از اینکه دولت‌ها از صلاحیت قضایی در مورد جرایم مربوطه برخوردار هستند و آن را اعمال می‌کنند؛ ج- با اطمینان از اینکه دولتی که مجرم را در بازداشت دارد یا او را محاکمه خواهد کرد یا او را به قصد محاکمه شدن مسترد خواهد کرد؛ د- با تضمین اینکه وقتی کشور بازداشت‌کننده محاکمه را انجام ندهد توافقات‌های استرداد مجرم به طور مؤثر عمل خواهند کرد.

به اعمال جنایی منجر می‌گردند. این انزجار به‌نوبه‌ی خود نوعی یأس و حرمان را خلق می‌کند که خاک‌ها صلخیزی برای بازتولید اعمال خشونت‌بار جرائم تروریستی فراهم می‌سازد (Wang and Zhuang, 2017: 165).

مجمع عمومی سازمان ملل متحد در هر فرصتی کشورها را به یافتن راه‌حل‌های عادلانه و صلح‌جویانه برای توجه به علل زیربنایی اعمال خشونت‌بار ترور^۱ یا به‌طور اختصاصی‌تر، به کمک در ریشه‌کنی تدریجی علل زیربنایی جرائم تروریستی بین‌المللی و توجه‌ی ویژه به تمام موقعیت‌ها از جمله استعمار و نژادپرستی و موقعیت‌های متضمن تخلف فاحش و بی‌شرمانه از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی از یک سو و موقعیت‌های متضمن سلطه‌گری و اشغال بیگانه از سوی دیگر، دعوت کرده است که می‌توانند به جرائم تروریستی بین‌المللی ختم شوند و صلح و امنیت بین‌المللی را به خطر بیندازند.^۲

راهبرد ضدجرائم تروریستی سازمان ملل متحد از این جهت شایسته‌ی توجه است که یافتن علل و ریشه‌های ارتکاب ترور را شرط ضروری «صلح» و «آرامش پایدار» قلمداد می‌کند؛ زیرا اکثر اوقات، یک تروریست نوعی ذهن خود را با یک آرمان سیاسی یا فراخوان مذهبی که به کمک ابزار حقوقی یا نظامی نتواند به آن دست یابد، مشغول نمی‌کند، بلکه اعتقادات اوست که وی را به انجام اقدامی عملی از روی استیصال و نومیدی سوق داده است.

اعلامیه‌ی مجمع عمومی نیز مطابق با منشور ملل متحد است که طرفین هرگونه مناقشه را در وهله‌ی اول به چاره‌جویی از راه مذاکره، تفحص، وساطت، مصالحه، حکمیت، حل و فصل قضایی، توسل به سازمان‌های منطقه‌ای یا توافق‌نامه‌های منطقه‌ای و یا دیگر روش‌های صلح‌جویانه‌ی انتخابی خودشان دعوت می‌کند.^۳

مادام جرائم تروریستی که دارای ماهیت بین‌المللی و برون‌مرزی شناخته شده‌اند به ضرورت وجود صلاحیت جهانی تعبیر شوند آن وقت تکلیف جرائم تروریستی داخلی که تمام نشانه‌های جرائم ضدبشری و دیگر اعمال بسیار منفور نظیر وارد کردن شوک به وجدان جهانیان را دارند چه خواهد شد. از این رو، مبارزه با کلیه‌ی اشکال و ظواهر جرائم تروریستی، تنها به همکاری، مساعدت و در نهایت اجماع و اراده‌ی جهانی نیاز دارد؛ چرا که جرائم تروریستی خود ابزار راهبردی ملاحظات سیاسی، اقتصادی و نظامی دولت‌ها در نیل و اهداف و مقاصد متجاوزانه است. از این رو، در نیل به این امر ضرورت دارد تا ضمن اجماع، توافق نظر و همراهی دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی در پیشگیری، منع و سرکوب جرائم تروریستی، شرایطی در احیای امنیت و صلح عادلانه‌ی بین‌المللی فراهم گردد. افزون بر این، در صورت عدم ملاحظات سیاسی از سوی دولت‌ها، وجود محاکم کیفری بین‌المللی به‌ویژه دیوان کیفری بین‌المللی توانایی تعقیب مرتکبان جرائم تروریستی و رسیدگی به آن را دارد.

۱ G.A. Res. 3034 (XXVII), supra note 34, 3.

۲ G.A. Res. 42/159, supra note 39, 8; G.A. Res. 44/29, supra note 39, 6; G.A. Res. 46/51, supra note 39, 6.

۳ U.N. Charter art. 33.

نتیجه‌گیری

ارتکاب اقدام تروریستی اعم از هواپیماربایی، بمب‌گذاری و یا هر اقدام دیگر، بدون توجه به تعداد بزه‌دیدگان آن، امری دهشتناک قلمداد می‌شود. این در حالی است که طی دهه‌های گوناگون سازمان ملل متحد و نهادهای وابسته نسبت به پیشگیری و سرکوب جرایم تروریستی مبادرت به تصویب کنوانسیون‌های متعددی در قبال این پدیده نموده است و به دولت‌های عضو برای پیوستن به آن‌ها منعکس شده است، اما متأسفانه به دلایلی نظیر عدم تعریف کلیه‌ی ابعاد جرایم تروریستی، ملاحظات سیاسی، اجتماعی، عقیدتی و غیره در قلمرو حاکمیتی دولت‌های عضو منجر به کاهش سطح اجرای کنوانسیون‌های بین‌المللی ضد جرایم تروریستی شده است. البته فقدان صلاحیت سرزمینی و جهانی در قبال جرایم تروریستی نیز برای رسیدگی در چهارچوب صلاحیت قضایی دولت‌های عضو و دیوان کیفری بین‌المللی، موجبات گسترش فزاینده‌ی آن را فراهم آورده است.

با این حال، آنچه امروز نظام جهانی را با مخاطرات و ناامنی مواجه ساخته است، عدم اجماع دولت‌ها با اتخاذ سیاست‌های دوگانه در مبارزه با جرایم تروریستی و به تبع آن حمایت از نقض صلح و امنیت بین‌المللی در ابعاد خرد و کلان می‌باشد. با وجود این، نیاز آشکاری به چهارچوب‌های مستحکم حقوق داخلی و بین‌المللی برای مبارزه با جرایم تروریستی در همه‌ی اشکال و مظاهر، از جمله جرایم تروریستی داخلی برآورد می‌شود.

در هر حال، راهبردهای فوق‌به‌تنهایی موجب سرکوب رشد و توسعه‌ی روزافزون جرایم تروریستی نخواهد بود، بلکه پیوستن دولت‌ها به مقررات بین‌المللی و انعکاس آن‌ها در مقررات داخلی از راهبردهای ضروری است. از این رو، به نظر می‌رسد جرم‌انگاری اقدام‌های تروریستی از طریق درج در اساسنامه‌ی دیوان کیفری بین‌المللی، می‌تواند تا حدودی از گسترش جرایم تروریستی ممانعت به عمل آورد. البته، تحقق این امر مستلزم وجود سازوکارهای مؤثر و کارآمد در نظام بین‌الملل و رعایت قواعد بنیادین حقوق بین‌الملل در واکنش کیفری با همکاری دولت‌ها، در مواجهه با جرایم تروریستی است. بنابراین راهبرد، دولت‌های عضو مصمم به تقبل و اجرای معیارهای زیر هستند:

۱. تضمین دستگیری و محاکمه یا استرداد مرتکبین جرایم تروریستی حسب مقررات ذی‌ربط حقوق ملی و بین‌المللی؛
۲. پذیرش و اجرای موافقت‌نامه‌های همکاری قضایی متقابل و استرداد مجرم و تقویت همکاری بین سازمان‌های مجری قانون؛
۳. تشدید همکاری مقتضی در تبادل اطلاعات به‌موقع و صحیح مربوط به پیشگیری و مبارزه با جرایم تروریستی؛
۴. افزایش هماهنگی و همکاری در میان دولت‌ها برای مبارزه با جرائمی که ممکن است با جرایم تروریستی ارتباط داشته باشند؛

۵. اخذ اقدامات مناسب پیش از اعطای پناهندگی به منظور تضمین این مسئله که متقاضی پناهندگی در ارتکاب جرائم تروریستی شرکت نداشته است؛
۶. تشویق سازمان‌های منطقه‌ای و زیرمنطقه‌ای ذی‌ربط به ساخت یا تقویت مراکز یا سازوکارهای ضد جرائم تروریستی؛
۷. افزایش تلاش‌های ملی و همکاری دوجانبه، منطقه‌ای و زیرمنطقه‌ای، و بین‌المللی مقتضی برای بهبود کنترل مرزها و گمرک.

منابع

۱. بزرگمهری، مجید و کیار ستمی، مه‌سا (۱۳۹۶). نقض حقوق بشر به‌واسطه اقدامات تروریستی و سازوکار مبارزه با آن. سیاست جهانی، ۶(۱)، ۱۳۱-۱۵۸.
۲. دونل، دانیل (۱۳۹۱). معاهدات بین‌المللی ضد تروریسم و کاربرد تروریسم در درگیری مسلحانه توسط نیروهای مسلح (پیمان نامیان و سبحان طیبی، مترجم). مجله‌ی حقوقی بین‌المللی، (۴۷)، ۱۸۷-۲۰۱.
۳. شناسایی، هدایت‌اله (۱۳۹۸). بررسی حقوقی رویکرد ایکائو در مدرنیزه کردن کنوانسیون ۱۹۷۰ لاهه با تصویب پروتکل ۲۰۱۰ پکن. پژوهش حقوق عمومی، (۶۲)، ۱۲۷-۱۵۴.
۴. شناسایی، هدایت‌اله (۱۳۹۹). تحلیل حقوقی تصویب کنوانسیون ۲۰۱۰ پکن در تقویت امنیت هوانوردی بین‌المللی در پرتو رویکردهای بازدارندگی ایکائو. پژوهش‌های حقوقی، (۴۱)، ۸۷-۱۰۹.
۵. عسگری مروت، علی؛ عالی پور، حسن؛ مهرنوش، مینا و بهرامی گرو، مجتبی (۱۳۹۹). ایده‌های نوآورانه و اندیشه‌های مجرمانه: مرز تأمین مالی جمعی و تأمین مالی تروریسم. پژوهش حقوق کیفری، (۳۳)، ۱۲۹-۱۵۷.
۶. فرهادنیا، سعید و هنجنی، سیدعلی (۱۳۹۸). چالش‌های حقوق بین‌الملل کیفری در مبارزه با تروریسم. پژوهش‌های حقوقی، (۴)، ۷-۲۹.
۷. قریبی، حسین؛ طباطبایی، سیدمحمد و کیوان حسینی، سیداصغر (۱۴۰۱). سازوکارهای جهانی با منطق ژئوپولیتیکی مقابله با تأمین مالی تروریسم و جایگاه جمهوری اسلامی ایران. جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۱۲(۲)، ۷۳۳-۷۵۶.

References

1. Arnold, R. (۲۰۰۴). *The ICC as a New Instrument for Repressing Terrorism*. Transnational Publishers.
2. Bassiouni, M. C. (1988). A Policy Oriented Inquiry into the Different Forms and Manifestations of International Terrorism. In M. C. Bassiouni (Ed.) *Legal Responses to International Terrorism: US Procedural Aspects* (pp. 587-569). Martinus Nijhoff.
3. Lauterpacht, H. (Ed.). (۱۹۵۵). *Oppenheim's International Law: Vol I Peace* (8th ed.). Longmans, Green & Co.
4. Rapoport, D. C. (۲۰۲۲). *Waves of Global Terrorism*. Columbia University Press.
5. Roele, I. (2022). Style Management: Images of Global Counter-Terrorism at the United Nations. *Law and Critique*, ۲۹۷-۲۷۳, ۳۳.
6. Schmid, A. P. (۲۰۲۳). *Defining Terrorism*. International Centre for Counter-Terrorism (ICCT).
7. Staniforth, A. (2014). Concept of Terrorism and Extremism. In *Preventing Terrorism and Violent Extremism (Blackstone's Practical Policing)* (pp. 32-53). Oxford University Press.
8. Sysoev, S. B. (2017). Terrorism as a Political Violence: The Formula. *Journal of Applied Security Research*, ۴۱۴-۴۰۷, (۳) ۱۲.
9. Wang, T & ,Zhuang, J. (2017). The True Meaning of Terrorism and Response to Terrorism. *Social Sciences*, ۱۶۸-۱۶۰, (۶) ۶.